

Aleksandra Budrewicz-Beratan, 2009.
Stanisław Egbert Koźmian tłumacz Szekspira.
Kraków: Dom Wydawnictw Naukowych, str. 276.

Krzysztof Fordoński
Uniwersytet Warszawski

W swej książce Aleksandra Budrewicz-Beratan podjęła się zadania przedstawienia pełnego opisu postaci XIX-wiecznego tłumacza, publicysty i pisarza Stanisława Egberta Koźmiana – zarówno jego biografii, dorobku, jak i koncepcji przekładu literackiego, którym hołdował, oraz określenia, w jakim stopniu owe koncepcje znalazły odzwierciedlenie w praktyce. Autorka wywiązała się z tych zadań w wyśmienitym stopniu, czytelnik otrzymuje nie tylko szczegółowe studium o przekładach szekspirowskich Koźmiana, ale obszerną i kompletną monografię dotyczącą nieco zapamiętanego literata.

Budrewicz-Beratan rozpoczyna swoją książkę od biografii pisarza, którą skromnie nazywa „zarysem biograficznym”. Stworzenie jej było z pewnością zadaniem nielatawym, ponieważ tłumacz urodzony pod Lublinem, kształcił się w Warszawie, walczył w powstaniu listopadowym, a po jego upadku przez Belgię i Francję dotarł do Anglii, gdzie osiadł na dłużej. Z emigracji powrócił po dwudziestu latach do Wielkopolski, gdzie przez kilkanaście lat mieszkał we dworze w Przylepkach. Po roku 1867 przeniósł się do Poznania, w którego historii zapisał się jako aktywny działacz Towarzystwa Przyjaciół Nauk (po śmierci Karola Libelta został jego prezesem) i publicysta. Trudność zadania Budrewicz-Beratan polegała na tym, że autorka odtwarza wydarzenia z życia pisarza, opierając się przede wszystkim na archiwaliach, dokumentach samego Koźmiana oraz korespondencji autora oraz bliskich mu osób, jak również na XIX-wiecznych źródłach drukowanych.

Omówienie teorii przekładu literackiego Koźmiana zaczyna Budrewicz-Beratan od ciekawego i dość obszernego wprowadzenia, w którym wskazuje źródła poglądów tłumacza oraz stosunek do twórczości i osoby Szekspira w XVIII- i XIX-wiecznej Polsce i Europie. W przypadku Koźmiana, który znaczną część życia spędził poza ojczyzną i miał możliwość bezpośredniego zaznajomienia się zarówno z tekstami krytycznymi, jak i praktyką sceniczną, takie wprowadzenie jest szczególnie cenne. Budrewicz-Beratan widzi Koźmiana jako tłumacza wiernego estetyce romantycznej, odrzucając pojawiające się często opinie krytyków, dla których bardziej istotne wydają się daty publikacji niż daty życia Koźmiana. Szczegółowo omawia jego dorobek jako tłumacza siedmiu sztuk Szekspira, wspomina także o przekładach licznych innych autorów brytyjskich i irlandzkich jak George Byron, Robert Burns czy Thomas Moore, by wymienić tych znaczniejszych. Pokazuje na wnikliwie analizowanych przykładach starania tłumacza, by z jednej strony jak najwierniej oddać tekst oryginału, z drugiej jednak uczynić przekład jak najbardziej zrozumiałym dla polskiego odbiorcy, czy to za pomocą zmian w tekście, czy to poprzez liczne i szczegółowe przypisy, objaśnienia i komentarze. Autorka szczegółowo opisuje również recepcję przekładów Koźmiana, odwołując się do recenzji oraz opinii, zarówno pochodzących z XIX wieku, jak i współczesnych.

Czytelnik mniej nawet zainteresowany osobą i dorobkiem samego Koźmiana, o ile jednak interesuje go historia polskiego Szekspira, a szerzej nieco przekładów literackich w Polsce, powinien ze szczególną ciekawością zajrzeć do rozdziału V, w którym Budrewicz-Beratan omawia udział Koźmiana w powstaniu edycji Józefa Ignacego Kraszewskiego z roku 1875, obejmującej całość sztuk Szekspira. W oparciu o materiały archiwalne Autorka odważnie podaje w wątpliwość obowiązujące dotychczas poglądy jak ten choćby, że Koźmian, Leon Ulrich i Józef Paszkowski stworzyli pierwszy kanon szekspirowski „we wzajemnych kontaktach i współpracy”, jak to określa Wacław Sadkowski. Odrzuca także poglądy Jerzego S. Sity, jakoby wydanie Kraszewskiego reprezentowało „konwencję postromantyczną”, dowodząc, że wszyscy trzej tłumacze zakorzenieni byli w tradycji romantycznej, a najstarsze zamieszczone w edycji Kraszewskiego przekłady pochodzą z lat 1830. Odpowiedzialnością za część nieporozumień związanych z wydaniem Kraszewskiego autorka obciąża Stanisława Tarnowskiego, prostując przekłamania i półprawdy zawarte w *Szekspirze w Polsce* (1898). Dodatkowym cennym elementem tego rozdziału jest obszerna prezentacja dorobku Leona Ulricha, niezbędna dla szczegółowej prezentacji procesu powstawania wydania z roku 1875. Rozdział ten uzupełnia intrygujące porównanie warsztatu Koźmiana i Ulricha przeprowadzone na podstawie dwóch sztuk, które obydwoj przełożyli, *Ryszarda II* i *Henryka IV*.

Praca Budrewicz-Beratan sprawnie i ciekawie przybliżyła postać i dorobek zapomnianego nieco XIX-wiecznego tłumacza, teoretyka literatury i publicysty. Koźmian po części sam odpowiada za owo zapomnienie z racji dokonanego wyboru przekładanych tekstów (jego motywy zostały wyjaśnione w rozdziale V). Z przetłumaczonych przez niego siedmiu sztuk Szekspira na polskich scenach pojawiały się przede wszystkim *Król Lir* i *Sen nocy letniej*. Pozostaje jednak ważną postacią, odpowiedzialną za popularyzację w Polsce twórczości Szekspira (także jako autor *Dzieł dramatycznych Szekspira w skróceniu opowiedzianych*), oraz animator życia kulturalnego i naukowego w Wielkopolsce. Pozostaje mieć nadzieję, że praca Budrewicz-Beratan stanie się lekturą obowiązkową dla badaczy dziejów polskiego przykładu literackiego, zachęcając do studiów nad biografiami i dorobkiem współczesnych Koźmiana.